

Προτάσεις νομοθετικής μεταρρύθμισης της αστυνομικής προανάκρισης (όπως προκύπτουν από τη συγκριτική μελέτη των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου κατά την αστυνομική προανάκριση στη Γαλλία)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΙΑΝΝΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ, Λέκτορα Ποινικού Δικαίου και Συγκριτικής Ποινικής Δικονομίας, Αναπληρωτή Διευθυντή Criminal Justice Research Centre, Brunel Law School, Λονδίνο, Διδάκτορα Σχολής Συγκριτικού Δικαίου του Πανεπιστημίου Πάνθεον-Σορβόννη (Παρίσι I)

Η συγκριτική εξέταση των διατάξεων του γαλλικού ΚΠΔ (γαλλ. ΚΠΔ) που αφορούν τα δικαιώματα του κατηγορουμένου κατά την αστυνομική προανάκριση φανερώνει την ύπαρξη σημαντικών κενών στο αντίστοιχο πλέγμα διατάξεων του ελληνικού ΚΠΔ, και αυτό παρά το γεγονός ότι ο γάλλος νομοθέτης παραμένει ακόμη και σήμερα ιδιαίτερα διστακτικός –σε σχέση με τον έλληνα νομοθέτη– στο να αναγνωρίσει έναν πιο ενεργό ρόλο στο συνήγορο υπεράσπισης στη φάση αυτή της προδικασίας. Πιο συγκεκριμένα, ο γαλλ. ΚΠΔ περιέχει σειρά δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και πρακτικών εγγυήσεων προστασίας τους που δε συναντούμε στο ελληνικό δίκαιο και των οποίων πιθανή μεταφύτευση στον ελληνικό ΚΠΔ θα μπορούσε να έχει θετικό αντίκτυπο στη μεταχείριση του κατηγορουμένου από την αστυνομία και την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων της υπεράσπισης κατά την αστυνομική προανάκριση.

The comparative study of the provisions of the French Code of Penal Procedure that concern custodial interrogation rights brings to light important gaps in the corresponding framework of the Code of Penal Procedure in Greece, and this despite the fact that the French legislator continues at this time to have important reservations –compared to the Greek legislator– vis-à-vis recognising a more active role for defence lawyers at this stage of the pre-trial process. More precisely, the French Code of Penal Procedure contains defence rights and safeguards for their practical implementation that one does not come across in Greek law; their transplantation into the Code of Penal Procedure in Greece could positively impact upon the treatment of suspects by the police and the effective exercise of the right to legal assistance during custodial interrogation.

I. Εισαγωγή

Από τις αρχές της δεκαετίας του 90 και έως σήμερα, ο θεσμός της αστυνομικής προανάκρισης στη Γαλλία έχει αποτελέσει αντικείμενο οξείας ιδεολογικής αντιπαράθεσης μεταξύ της αστυνομίας και των Εισαγγελικών αρχών, από τη μία πλευρά, του δικηγορικού σώματος και σημαντικού μέρους της γαλλικής ποινικοδικονομικής θεωρίας, από την άλλη, αλλά και σε επίπεδο πολιτικής, με τις εκάστοτε κυβερνήσεις των Σοσιαλιστών και της Δεξιάς να αντιμετωπίζουν το θέμα των δικαιωμάτων του υπόπτου κατά την αστυνομική προανάκριση ως προνομιακό πεδίο διαφοροποιήσεων αντεγκληματικής πολιτικής ικανών να δημιουργήσουν πόλωση, αποσκοπώντας στα ανάλογα εκλογικά οφέλη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι νομοθετικές παλινωδίες του 1993, όταν η κυβέρνηση των Σοσιαλιστών εισήγαγε, τον Ιανουάριο της χρονιάς εκείνης, σημαντικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό την ενίσχυση της θέσης του υπόπτου κατά την αστυνομική προανάκριση¹, για να έρθει λίγους μήνες αργότερα μία νέα κυβέρνηση της Δεξιάς και να αποσύρει τις σημαντικότερες από αυτές².

Ακόμη και έτσι, οι αλλαγές οι οποίες επετεύχθησαν το 1993 υπήρξαν αρκετά τολμηρές για ένα καθεστώς αστυνομικής προ-

ανάκρισης το οποίο παραδοσιακά αντιμετώπιζε με καχυποψία την προοπτική ενδυνάμωσης των δικαιωμάτων του υπόπτου κατά την εξέτασή του από την αστυνομία. Περαιτέρω βελτίωση της θέσης του υπόπτου επήλθε με τη νομοθεσία για την προστασία του τεκμηρίου αθωότητας, η οποία ψηφίστηκε τον Ιούνιο του 2000³. Αποφασιστικά, ωστόσο, βήματα στην κατεύθυνση μιας πραγματικής ενίσχυσης των δικαιωμάτων του υπόπτου έγιναν πρόσφατα μόνο, όταν, μετά από καταδίκη της Γαλλίας από το ΕΔΔΑ⁴, το γαλλικό κοινοβούλιο ψήφισε το νόμο της 14ης Απριλίου του 2011⁵, επιτρέποντας, ίσως για πρώτη φορά, να διαφανεί ένα μικρό ρήγμα στο «τείχος» της αρχής της εξεταστικής δίκης που ιστορικά απομονώνει την προδικασία της γαλλικής ποινικής δίκης από τυχόν έξωθεν επιρροές του κατηγορητικού συστήματος⁶.

1. Loi no 93-2 du 4 janvier 1993 portant réforme de la procédure pénale.

2. Loi no 93-1013 du 24 août 1993 modifiant la loi no 93-2 du 4 janvier 1993 portant réforme de la procédure pénale.

3. Loi no 2000-516 du 15 juin 2000 renforçant la protection de la présomption d'innocence et les droits des victimes. Βλ. σχετικά J. Buisson, La garde à vue dans la loi du 15 juin, RSC 2001, σελ. 25.

4. Brusco κατά Γαλλίας, Αίτηση ν. 1466/07, 19 Οκτωβρίου 2010.

5. Loi no 2011-392 du 14 avril 2011 relative à la garde à vue. Για μία αναλυτική παρουσίαση του νόμου αυτού, ιδίως από τη σκοπιά της επιρροής του δικαίου της ΕΣΔΑ στο γαλλικό δίκαιο, βλ. τη μελέτη μου σε D. Giannouloupoulos, Custodial Legal Assistance and Notification of the Right to Silence in France: Legal Cosmopolitanism and Local Resistance [2013] Criminal Law Forum (υπό δημοσίευση).

6. Σχετικά με τη βαρύτητα του εξεταστικού συστήματος στην προδικασία της γαλλικής ποινικής δίκης βλ. γενικά S. Field and A. West, Dialogue

Ωστόσο, ακόμη και υπό το φως των πρόσφατων νομοθετικών εξελίξεων, η αστυνομική προανάκριση του γαλλικού ποινικού δικονομικού δικαίου μπορεί να θεωρηθεί, από μία οπτική γωνία, αρκετά συντηρητική ως προς την αναγνώριση κάποιων υπερασπιστικών δικαιωμάτων σε σχέση με άλλα ευρωπαϊκά κράτη και ιδιαίτερα σε σχέση με την Ελλάδα. Από μία άλλη οπτική γωνία, ωστόσο, οι ρυθμίσεις του γαλλικού δικαίου εμπεριέχουν πολύ ενδιαφέροντες νεωτερισμούς, κυρίως αναφορικά με κάποιες πρακτικές εγγυήσεις δικαιωμάτων του υπόπτου κατά την αστυνομική προανάκριση τις οποίες δε συναντούμε στο ελληνικό δίκαιο. Ο εξειδικευμένος, μάλιστα, χαρακτήρας των ρυθμίσεων του γαλλικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (γαλλ. ΚΠΔ) μπορεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς για το ελληνικό δίκαιο το οποίο εξακολουθεί να ρυθμίζει την αστυνομική προανάκριση διά των διατάξεων που αφορούν την κύρια ανάκριση και την προανάκριση, με όσα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα αυτό συνεπάγεται.

Είναι εξίσου ενδιαφέρον να επικεντρώσει κάποιος την προσοχή του στη διαφορετική σημασία που δίνεται στο θεσμό της αστυνομικής προανάκρισης στη Γαλλία και την Ελλάδα. Έτσι, ενώ στην πρώτη έχουν κυθεί τόνοι μελάνι για το εύρος των εξουσιών που θα πρέπει να έχει η αστυνομία στην κρίσιμη αυτή φάση της προδικασίας, στην Ελλάδα φαίνεται να έχουμε επαναπαυθεί στις δάφνες της ενίσχυσης των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου με το Ν 2408/1996⁷, μη λαμβάνοντας στον πρόβλεπον βαθμό υπόψη τη συνεχή κριτική από διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι περιγράφουν με μελανά χρώματα την πραγματικότητα στα αστυνομικά τμήματα της χώρας⁸, ή χωρίς να αντιδρούμε με τα απαραίτητα αντανάκλαστικά σε καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ, ακόμη και όταν αυτές αφορούν παραβίαση του δικαιώματος ενάντια στα βασανιστήρια στο πλαίσιο αστυνομικής προανάκρισης⁹.

Υπό αυτή τη σκοπιά, η μελέτη της εξέλιξης του θεσμού της αστυνομικής προανάκρισης στη Γαλλία θα μας επιτρέψει να φωτίσουμε διά της συγκριτικής μεθόδου τόσο θετικές πτυχές όσο και κυρίως ελλείμματα της αστυνομικής προανάκρισης στην Ελλάδα, οδηγώντας μας στη διατύπωση προτάσεων νομοθετικής μεταρρύθμισης της τελευταίας.

II. Αστυνομική αυθαιρεσία κατά την αστυνομική προανάκριση στη Γαλλία

Τόσο στο πλαίσιο αστυνομικής προανάκρισης για αυτόφωρα κακουργήματα και πλημμελήματα όσο και στο πλαίσιο προανάκρισης, αξιωματικοί της δικαστικής αστυνομίας στη Γαλλία έχουν το δικαίωμα να θέσουν σε κράτηση και να εξετάσουν ένα πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν εύλογες υπόνοιες ότι έχει τελέσει ή ότι έχει αποπειραθεί να τελέσει ένα κακούργημα ή ένα πλημμέλημα το οποίο να τιμωρείται με ποινή φυλάκισης¹⁰. Το πρόσωπο αυτό δεν αποκτά την ιδιότητα του κατηγορουμένου, όπως συμβαίνει στο ελληνικό δίκαιο με βάση το άρθρο 72 ΚΠΔ. Φέρει, όμως, την ιδιότητα του «υπόπτου», στον οποίο το γαλλικό δίκαιο αναγνωρίζει σημαντικά δικαιώματα, αντίστοιχα με αυτά που αναγνωρίζει το ελληνικό δίκαιο στον «κατηγορούμενο» που εξετάζεται κατά τη φάση της αστυνομικής προανάκρισης¹¹. Οι περαιτέρω αναφορές μας, λοιπόν, σε «δικαιώματα του υπόπτου» στη Γαλλία θα πρέπει να γίνονται αντιληπτές ως αναφορές σε «δικαιώματα του κατηγορουμένου» κατά την αστυνομική προανάκριση.

Η «κράτηση προς εξέταση του υπόπτου» –όπως ελεύθερα θα μπορούσαμε να μεταφράσουμε τον όρο *garde à vue* του γαλλικού δικαίου και στη θέση του οποίου από εδώ και στο εξής θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο αστυνομική προανάκριση– αποτελεί κρίσιμη στιγμή των αστυνομικών ερευνών, με πιθανές ωφέλειες, αλλά και τον κίνδυνο¹² πάσης φύσεως προσβολών των δικαιωμάτων του υπόπτου¹³. Χαρακτηριστικές είναι οι περιγραφές ενός αρθρογράφου της εφημερίδας *Figaro*, σύμφωνα με τον οποίο κατά την αστυνομική προανάκριση «ο ύποπτος είναι μόνος απέναντι στις προανακριτικές αρχές, των οποίων μοναδικός σκοπός –από τον οποίο πραγματικά κυριεύονται– είναι να οδηγήσουν τον ύποπτο να ομολογήσει, μέσα στο συγκεκριμένο

and the Inquisitorial Tradition: French Defence Lawyers in the Pre-Trial Criminal Process [2003] Criminal Law Forum 261, *J. Hodgson*, Constructing the Pre-trial Role of the Defence in French Criminal Procedure: an Adversarial Outsider in an Inquisitorial Process (2002) 6 International Journal of Evidence & Proof 1.

7. Ν 2408/1996 «Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, του Κώδικα Βασικών Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατούμενων και άλλες διατάξεις».

8. Βλ. για παράδειγμα την έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας του Οκτωβρίου του 2011. *Amnesty International*, Greece: Briefing to Committee Against Torture, EUR 25/011/2011. Βλ. επίσης τις αναφορές μου σε εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης, κατωτέρω υπό III.

9. Βλ. για παράδειγμα τις υποθέσεις Μπέκος και Κουτρόπουλος κατά Ελλάδας, Αίτηση ν. 15250/02, 13 Μαρτίου 2006, και Ζελίλοφ κατά Ελλάδας, Αίτηση ν. 17060/03, 24 Αυγούστου 2007.

10. Άρθρο 62-2 γαλλ. ΚΠΔ. Όπως ορίζει το άρθρο αυτό, θα πρέπει επίσης η κράτηση να αποτελεί το μοναδικό μέσο ώστε να επιτευχθεί κάποιος από τους εκεί περιοριστικά αναφερόμενους σκοπούς, όπως η διενέργεια ανακριτικών πράξεων που απαιτούν την παρουσία ή τη συμμετοχή του προσώπου το οποίο τίθεται υπό κράτηση ή η εξασφάλιση παρουσίας του κρατούμενου στον αρμόδιο εισαγγελέα.

11. Ός προς την έννοια του υπόπτου στο γαλλικό ποινικό δικονομικό δίκαιο βλ. μεταξύ άλλων *F. Defferand*, *Le suspect dans le procès pénal*, LGDJ, 2005.

12. Επιτροπή υπό την προεδρία του *Pierre Truche*, *Rapport de la commission de réflexion sur la justice*, La documentation Française, 1997, σελ. 63. Βλ. επίσης στην κατεύθυνση αυτή την έκθεση της κοινοβουλευτικής επιτροπής *Outreau*, σύμφωνα με την οποία: «Η αστυνομική προανάκριση βάζει τη σφραγίδα της στην ποινική δίκη. Όταν ο ύποπτος έχει ομολογήσει κατά τη διάρκεια της αστυνομικής προανάκρισης, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να αποτινάξει την ομολογία από πάνω του, δεδομένου ότι αυτή έχει πλέον το κύρος ενός επίσημου εγγράφου, το οποίο και τον ακολουθεί έως το ακροατήριο». *Assemblée nationale*, *Rapport fait au nom de la Commission d'enquête chargée de rechercher les causes des dysfonctionnements de la justice dans l'affaire dite d'Outreau et de formuler des propositions pour éviter leur renouvellement*, No 3125, σελ. 199, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.assemblee-nationale.fr/12/pdf/rap-enq/r3125-t1.pdf>, τελευταία επίσκεψη στις 3 Απριλίου 2013, από εδώ και στο εξής αναφερόμενο ως «Rapport de la commission parlementaire d'Outreau».

13. *P. Bordessoule de Bellefeuille*, *L'avocat de la première heure*, *Revue de la gendarmerie nationale* 1998, no 188, σελ. 46.

–ευτυχώς– χρονικό διάστημα που έχουν στη διάθεσή τους¹⁴». Όπως προσθέτει ο ίδιος, «η ψυχολογική πίεση που ασκείται [στον ύποπτο] φτάνει σε όρια παροξυσμού», ώστε τις περισσότερες φορές αυτός εξαναγκάζεται σε ομολογία¹⁵. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν σχετικά οι δηλώσεις του δικαστή David de Pas ενώπιον της κοινοβουλευτικής επιτροπής η οποία διερεύνησε τα αίτια μίας από τις πλέον σημαντικές υποθέσεις εσφαλμένης απονομής δικαιοσύνης στη σύγχρονη νομική ιστορία της Γαλλίας, της υπόθεσης Outreau:

Η αστυνομική προανάκριση είναι μία φάση λιγότερο ή περισσότερο μακράς αστυνομικής κράτησης της οποίας ο κύριος σκοπός είναι θεωρητικά να γνωρίσουμε τη θέση που υιοθετεί ο ύποπτος απέναντι σε μια κατηγορία. Στην πράξη, ωστόσο, αναμφίβολα εξαιτίας της μανίας μας με την ομολογία, η αστυνομική προανάκριση έχει εξελιχθεί σε μία φάση ψυχολογικών πιέσεων που ασκούνται κατά τη στιγμή της προσαγωγής, στο πλαίσιο μιας διαδικασίας απομόνωσης του υπόπτου, κάτι που εξυπηρετείται από το γεγονός ότι το εν λόγω πρόσωπο αγνοεί πλήρως την έκταση και την πραγματική εικόνα των κατηγοριών που του προσάπτονται¹⁶.

Η επιτροπή Outreau παρατήρησε άλλωστε η ίδια ότι «οι κίνδυνοι που ενυπάρχουν στην άσκηση υπερβολικής ψυχολογικής βίας είναι ιδιαίτερα γνωστοί: η καθυποταγή ενός αθώου τον οποίο έχουμε οδηγήσει να ομολογήσει πράξεις τις οποίες δεν έχει τελήσει¹⁷». Σε αυτή τη φάση της προδικασίας ο ύποπτος «είναι πολύ πιο ευάλωτος στις πιέσεις να ομολογήσει¹⁸». Είναι ένα πρόσωπο πλήρως αποδυναμωμένο¹⁹, αντιμέτωπο με δυνάμεις που σκοπό έχουν να του επιβληθούν, να κάμψουν τις αντιστάσεις του χαρακτήρα του²⁰, δηλώνει χωρίς ενδοιασμούς ένας πρώην πρόεδρος του δικηγορικού συλλόγου του Παρισιού. «Υπάρχουν παραδείγματα αστυνομικής προανάκρισης που προκαλούν τρόμο²¹», προσθέτει ο ίδιος, κάτι που παραδέχονται και οι δικαστές Mazetier και Portelli αναφέροντας ότι η αστυνομική προανάκριση αποτελεί ένα από τα πιο βίαια μέτρα του γαλλικού δικαίου, έχοντας ήδη

πολλές φορές οδηγήσει σε σκανδαλώδεις περιπτώσεις κατάχρησης εξουσίας²².

Η έκταση της αστυνομικής αυθαιρεσίας κατά την αστυνομική προανάκριση στη Γαλλία επισημαίνεται, σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα με τρόπο ιδιαίτερα κυνικό, ακόμη και από τους ίδιους τους Εισαγγελείς που έχουν την ευθύνη της επίβλεψης της αστυνομίας κατά το στάδιο αυτό της προδικασίας. Η εμπειρική έρευνα την οποία διενήργησε η Αγγλίδα καθηγήτρια *Jacqueline Hodgson* σε αστυνομικό τμήμα στη Γαλλία κατά τα έτη 1993 και 1994, όπως και μεταξύ των ετών 1997 και 1999, έφερε στην επιφάνεια πολλά τέτοια παραδείγματα. Αρκεί να αναφέρουμε τις δηλώσεις που έκανε ανωνύμως ένας Εισαγγελικός λειτουργός στο πλαίσιο αυτής της έρευνας:

Το αστυνομικό τμήμα είναι ένα εχθρικό περιβάλλον. Ένα δυσάρεστο μέρος όπου οι αστυνομικοί μπορούν να ασκούν ιδιαίτερη πίεση στον ύποπτο. Αυτό δε σημαίνει ότι παρανομούν – κάποιες φορές πρέπει να μπορείς να ασκήσεις πίεση στον ύποπτο²³.

Το μείζον πρόβλημα της αστυνομικής αυθαιρεσίας στην καίρια αυτή φάση της προδικασίας αναδεικνύεται ακόμη πιο ξεκάθαρα από αποφάσεις του ΕΔΔΑ που έχουν καταδικάσει τη Γαλλία για απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση²⁴, αλλά ακόμη και για βασανιστήρια²⁵ σε βάρος υπόπτων κατά την εξέτασή τους από την αστυνομία.

Υπό το πρίσμα αυτό θα μελετήσουμε κατωτέρω τις διατάξεις που αφορούν τα υπερασπιστικά δικαιώματα του υπόπτου κατά τη φάση της αστυνομικής προανάκρισης στη Γαλλία. Δεδομένου ότι η αστυνομική αυθαιρεσία ταλανίζει το θεσμό της αστυνομικής προανάκρισης και στην Ελλάδα²⁶, είναι ενδιαφέρον να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο ο Γάλλος νομοθέτης επιχειρεί να αντιμετώψει το συγκεκριμένο φαινόμενο.

14. *S. Durand-Souffland*, Des caméras dans les bureaux des juges d'instruction, c'est une fausse bonne idée, *LeFigaro.fr*, 4 Οκτωβρίου 2006. Σύμφωνα με τον δικηγόρο *Bordessoule de Bellefeuille*, «επίδωξη των προανακριτικών αρχών είναι να αποκτήσουν, μέσα στο χρονικό διάστημα [της αστυνομικής προανάκρισης], όσο το δυνατόν περισσότερα στοιχεία ασκώντας πολλές φορές ψυχολογική βία σε βάρος του κρατουμένου, με αποτέλεσμα ο τελευταίος σπάνια να βγαίνει νικητής μέσα από μια τέτοια διαδικασία». *P. Bordessoule de Bellefeuille*, *ibid.*

15. *S. Durand-Souffland*, *ibid.*

16. *Rapport de la Commission parlementaire d'Outreau*, *ό.α.*, σελ. 308.

17. *ibid.*, σελ. 199.

18. *J. Hodgson*, *French Criminal Justice - A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France*, *Hart*, Oxford-Portland, Oregon, 2005, σελ. 123, *J. Hodgson - G. Rich*, *L'avocat et la garde à vue: expérience anglaise et réflexion sur la situation actuelle en France*, *RSC* 1995, σελ. 319.

19. *J. Pradel*, *Les personnes suspectes ou poursuivies après la loi du 15 juin 2000. Évolution ou révolution?*, *D.* 2001, *chr.*, σελ. 1039, σελ. 1041.

20. *J. Couturon*, *Réflexions actuelles sur la justice en France*, *Gaz. Pal.*, 14-15 Φεβρουαρίου 2001, σελ. 3, σελ. 5.

21. *ibid.*

22. *S.C. Mazetier - S. Portelli*, *La réforme de l'instruction : des réalités aux libertés*, *Gaz. Pal.* 18 juillet 1998, σελ. 902, σελ. 903.

23. *J. Hodgson*, *French Criminal Justice - A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France*, *ό.α.*, σελ. 123.

24. *Bl. Tomasi* κατά Γαλλίας, Αίτηση 12850/87, 27 Αυγούστου 1992 και *Rivas* κατά Γαλλίας, Αίτηση 59584/00, 1η Απριλίου 2004. Ως προς την υπόθεση *Tomasi* βλ. *L.-E. Pettiti*, *Chronique internationale, Droits de l'homme*, *RSC* 1993, σελ. 142, *F. Sudre*, *L'arrêt de la cour européenne des droits de l'homme, du 27 août 1992, Tomasi c. France: mauvais traitements et délai déraisonnable*, *RSC* 1993, σελ. 33.

25. *Selmouni* κατά Γαλλίας, Αίτηση 25803/94, 28 Ιουλίου 1999.

26. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Έλληνας δικαστής στο Στρασβούργο, καθηγητής *Σισλιάνος*, σχολιάζει σχετικά με την αστυνομική βία ότι αποτελεί μία από τις σημαντικότερες κατηγορίες προβλημάτων που αναδεικνύουν οι ελληνικές υποθέσεις στο Στρασβούργο. Βλ. *Φ. Οικονομίδη*, *Η Ελλάδα έχει προβλήματα με τα ανθρώπινα δικαιώματα, Συνέντευξη του καθηγητή Σισλιάνου*, *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 29 Οκτωβρίου 2011. Βλ. επίσης *E. Συμεωνίδου-Καστανίδου*, *Η έννοια των βασανιστηρίων και των άλλων προσβολών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας στον Ποινικό Κώδικα*, *ΠοινΧρ ΝΘ'*, 2009, 3.

III. Οι εγγυήσεις προστασίας του υπόπτου κατά την αστυνομική προανάκριση στη Γαλλία και η σημασία τους για την αστυνομική προανάκριση του ελληνικού δικαίου

Ο γαλλικός ΚΠΔ ρυθμίζει κατά τρόπο διεξοδικό τις εξουσίες των αστυνομικών αρχών και τα δικαιώματα του υπόπτου κατά την αστυνομική προανάκριση. Ιδιαίτερη μνεία μπορεί να γίνει στις διατάξεις που αφορούν το *δικαίωμα του υπόπτου να ενημερώνει ορισμένα πρόσωπα σχετικά με την κράτησή του από την αστυνομία, να ζητά ιατρική εξέταση κατά τη διάρκεια αυτής, όπως και φυσικά να επικοινωνεί με συνήγορο και να παρίσταται με αυτόν κατά την εξέτασή του από την αστυνομία*. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι διατάξεις σχετικά με την *εξήγηση στον ύποπτο των δικαιωμάτων του*, όπως και αυτές που αφορούν την *εισαγγελική εποπτεία της αστυνομικής προανάκρισης και την οπτικοακουστική εγγραφή της εξέτασης που λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια της τελευταίας*.

A. Εξήγηση στον ύποπτο των δικαιωμάτων του και άλλων στοιχείων που αφορούν την κράτηση

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 63-1 γαλλ. ΚΠΔ, ο ύποπτος ο οποίος έχει τεθεί σε κράτηση πρέπει *αμέσως* να ειδοποιηθεί από τον αρμόδιο αξιωματικό της δικαστικής αστυνομίας, σε γλώσσα την οποία καταλαβαίνει και, ενίοτε, διά γραπτού εντύπου, ότι τελεί υπό κράτηση, όπως και σχετικά με τη νόμιμη διάρκεια αυτής και τη δυνατότητα παράτασής της²⁷. Πρέπει επίσης να ενημερωθεί σχετικά με τη φύση της αξιόποινης πράξης την οποία υπάρχουν εύλογες υπόνοιες ότι έχει τελέσει, ενώ μετά τη μεταρρύθμιση με το νόμο της 14ης Απριλίου 2011, υφίσταται πλέον υποχρέωση γνωστοποίησης της ημερομηνίας κατά την οποία φέρεται να έχει τελεσθεί η εν λόγω αξιόποινη πράξη²⁸. Υποχρέωση *άμεσης* γνωστοποίησης υφίσταται επίσης ως προς το δικαίωμα του υπόπτου να ενημερώνει κάποιο τρίτο πρόσωπο σχετικά με την κράτησή του από την αστυνομία, να ζητά τη διενέργεια ιατρικής εξέτασης, να παρίσταται διά συνηγόρου και ως προς το δικαίωμά του να σιωπά²⁹. Καθυστερημένη γνωστοποίηση κάποιου από τα ανωτέρω στοιχεία καθιστά αυτομάτως άκυρη την εξέταση του υπόπτου³⁰.

Αν ο ύποπτος είναι κωφάλαλος και δε γνωρίζει ούτε να γράφει ούτε να διαβάζει, θα πρέπει να του παρασχεθεί βοήθεια από διερμηνέα που να μπορεί να χρησιμοποιήσει τη νοηματική γλώσσα ή από άλλο ειδικό που γνωρίζει κάποια μέθοδο με την οποία να δύναται να επικοινωνήσει μαζί του. Στις περιπτώσεις αυτές, θα πρέπει να παρέχονται τα απαραίτητα τεχνικά μέσα που να διευ-

κόλουν την εν λόγω επικοινωνία³¹. Επίσης, όταν ο ύποπτος δε μιλά γαλλικά, θα πρέπει να του γνωστοποιούνται τα δικαιώματά του μέσω διερμηνέα, ενδεχομένως ακόμη και όταν έχει δοθεί σε αυτόν έντυπο εξήγησης δικαιωμάτων του σε γλώσσα που καταλαβαίνει³², διαφορετικά η εξέταση πάσχει από ακυρότητα η οποία δεν εξαρτάται καν από τη διαπίστωση ότι η συγκεκριμένη παρατυπία έπληξε τα υπερασπιστικά δικαιώματα του υπόπτου³³.

Οι ανωτέρω γνωστοποιήσεις πρέπει να αναφέρονται στην έκθεση που συντάσσεται σχετικά με την κράτηση και εξέταση του υπόπτου κατά την αστυνομική προανάκριση³⁴. Την εγκυρότητά τους καλείται να ελέγξει ο ύποπτος, προσυπογράφοντας το σχετικό τμήμα της έκθεσης αυτής³⁵.

Επιχειρώντας μία πρώτη σύγκριση με τις διατάξεις του ελληνικού δικαίου, βλέπουμε ότι το άρθρο 103 ΚΠΔ προβλέπει, με τρόπο παρόμοιο με αυτόν του άρθρου 63-1 γαλλ. ΚΠΔ, υποχρέωση εξήγησης των δικαιωμάτων στον κατηγορούμενο. Το άρθρο 103 δεν κάνει ωστόσο κάποια ειδική αναφορά σε κατηγορούμενους που είναι κωφάλαλοι ή δεν ομιλούν την ελληνική γλώσσα, μη προβλέποντας τη δυνατότητα εξήγησης δικαιωμάτων διά μέσω διερμηνέα. Τέτοια αναφορά γίνεται στον «Κώδικα δεοντολογίας του αστυνομικού», που ορίζει ότι «κρατούμενος που δεν κατανοεί την ομιλούμενη γλώσσα, ενημερώνεται σε γλώσσα που γνωρίζει με διερμηνέα ή με τον προσφορότερο τρόπο³⁶». Επίσης, δεν προβλέπεται κάποια ενημέρωση σχετικά με την ανώτατη διάρκεια της κράτησης στο πλαίσιο αστυνομικής προανάκρισης.

Αυτό που αποτελεί ωστόσο σοβαρό έλλειμμα του ελληνικού δικαίου είναι η μη πρόβλεψη υποχρέωσης γνωστοποίησης στον κατηγορούμενο του δικαιώματος σιωπής του. Αυτή ήταν ακριβώς η θέση που υιοθετούνταν έως πρόσφατα και στη Γαλλία³⁷: η προοπτική ενημέρωσης του εξεταζόμενου προσώπου ότι θα μπορούσε να αντιπαρέλθει τις ερωτήσεις των προανακριτικών υπαλλήλων ασκώντας το δικαίωμα σιωπής του αντιμετωπιζόταν παραδοσιακά με ιδιαίτερη δυσπιστία, κάτι που αποδείχθηκε περλίτρανα από το γεγονός ότι η υποχρέωση ενημέρωσης ως προς το δικαίωμα σιωπής αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά με το νόμο για το τεκμήριο αθωότητας του Ιουνίου του 2000³⁸, για να καταργηθεί μέσα σε διάστημα μικρότερο των τριών ετών, με το νόμο του Μαρτίου του 2003 για την εσωτερική ασφάλεια³⁹. Η κατάσταση αυτή άλλαξε μόνο όταν η Γαλλία καταδικάστηκε από το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Brusco για παραβίαση του δικαιώματος στη δίκαιη δίκη, μεταξύ άλλων και εξαιτίας της μη πρόβλεψης ενημέρωσης

31. Άρθρο 63-1 εδ. β' γαλλ. ΚΠΔ.

32. Άρθρο 63-1 εδ. γ' γαλλ. ΚΠΔ.

33. Βλ. Crim. 11 février 1998, Bull. Crim. no 55, RSC 1998, 583, obs. Dintilhac.

34. Άρθρο 63-1 εδ. δ' γαλλ. ΚΠΔ.

35. *ibid.*

36. Άρθρο 3 περ. β' ΠΔ 254/ 2004, ΦΕΚ Α' 238/3.12.2004.

37. Σχετικά με την υποχρέωση γνωστοποίησης του δικαιώματος σιωπής στη Γαλλία βλ. τις συγκριτικές παρατηρήσεις μου σε Δ. Γιαννούλοπουλο, Η γνωστοποίηση του δικαιώματος σιωπής στον κατηγορούμενο και η ανάγκη εναρμόνισης της ελληνικής νομοθεσίας με το διεθνές και συγκριτικό δίκαιο, ΠοινΔικ 2012, 640.

38. Loi no 2000-516 du 15 juin 2000 renforçant la protection de la présomption d'innocence et les droits des victimes.

39. Loi no 2003-239 du 18 mars 2003 pour la sécurité intérieure.

27. Άρθρο 63-1 εδ. α' περ. 1 γαλλ. ΚΠΔ.

28. Άρθρο 63-1 εδ. α' περ. 2 γαλλ. ΚΠΔ.

29. Άρθρο 63-1 εδ. α' περ. 3 γαλλ. ΚΠΔ.

30. Αναφορικά με αποφάσεις όπου κυρώθηκε ακυρότητα λόγω μη άμεσης ενημέρωσης του υπόπτου σχετικά με τα δικαιώματά του βλ. Crim. 30 avril 1996, Bull. crim. no 182, Crim. 3 décembre 1996, no J 96-84.503, Crim. 29 avril 1998, Bull. crim. no 145, *Procédures*, décembre 1998, no 264, Crim. 6 décembre 2000, *Dr. pénal*, mars 2001, σελ. 21, Crim. 11 octobre 2000, Bull. crim. no 296, Crim. 31 mai 2007, pourvoi numéro 07-80.928, *Juris-Data* numéro 2007-039748.

του υπόπτου ως προς το δικαίωμα σιωπής του⁴⁰. Η απόφαση αυτή οδήγησε στην ψήφιση του νόμου της 14ης Απριλίου 2011, σημαντική πτυχή του οποίου αποτέλεσε η θεσμοθέτηση υποχρέωσης γνωστοποίησης του δικαιώματος σιωπής.

Από την άλλη πλευρά, το ελληνικό δίκαιο προβλέπει, στο άρθρο 273 παρ. 2 ΚΠΔ, την υποχρέωση εκείνου που ενεργεί την εξέταση του κατηγορουμένου να του «εκθέτει με πληρότητα και σαφήνεια την πράξη για την οποία κατηγορείται», ενώ, όπως είδαμε ανωτέρω, το άρθρο 63-1 γαλλ. ΚΠΔ προβλέπει υποχρέωση ενημέρωσης μόνο ως προς τη φύση της πράξης την οποία φέρεται να έχει τελέσει το εξεταζόμενο πρόσωπο.

Κατά τα λοιπά, όπως στο γαλλικό δίκαιο έτσι και στο ελληνικό προβλέπεται υποχρέωση ενημέρωσης του υπόπτου ως προς τα κυριότερα υπερασπιστικά του δικαιώματα. Το άρθρο 103 ΚΠΔ παραπέμπει στις διατάξεις που αφορούν την άσκηση αυτών των δικαιωμάτων με τρόπο παραπλήσιο με αυτόν του άρθρου 63-1 γαλλ. ΚΠΔ.

Β. Το δικαίωμα του υπόπτου να ενημερώνει συγγενικά και άλλα πρόσωπα σχετικά με την κράτησή του

Το άρθρο 63-2 γαλλ. ΚΠΔ αναγνωρίζει το δικαίωμα του υπόπτου να ενημερώνει διά του τηλεφώνου ένα «κοντινό» πρόσωπο και τον εργοδότη του ότι κρατείται στο αστυνομικό τμήμα. Σύμφωνα με το καθεστώς που ίσχυε πριν την ψήφιση του νόμου της 14ης Απριλίου 2011, ο ύποπτος μπορούσε να έρθει σε τηλεφωνική επαφή είτε με ένα «κοντινό» πρόσωπο⁴¹ είτε με τον εργοδότη του, ενώ τώρα πλέον έχει το δικαίωμα να ενημερώνει και τους δύο⁴². Η ίδια νομοθεσία προέβλεπε το δικαίωμα υπόπτου που δεν είναι Γάλλος υπήκοος να έρχεται σε επαφή με τις προξενικές αρχές της χώρας του⁴³. Το δικαίωμα του υπόπτου να επικοινωνήσει με τα προαναφερθέντα πρόσωπα πρέπει να έχει ικανοποιηθεί μέσα σε προθεσμία τριών ωρών, η οποία αρχίζει να τρέχει από τη στιγμή που ο ύποπτος ζητά τέτοια επικοινωνία, εκτός και αν διαπιστώνονται ανυπέβλητα εμπόδια στην πραγματοποίησή της⁴⁴. Σύμφωνα με τη νομολογία, η προθεσμία αυτή πρέπει να τηρείται αυστηρά⁴⁵. Με το να θέτει ανώτατο χρονικό όριο ως προς την ικανοποίηση του δικαιώματος αυτού, η συγκεκριμένη διάταξη αποτρέπει τα προανακριτικά όργανα από το να υιοθετούν πρακτικές που σκοπό έχουν την απομόνωση του υπόπτου⁴⁶.

Ανυποχρητικό είναι ωστόσο το γεγονός ότι σε εξαιρετικές περιπτώσεις η άσκηση του ανωτέρω δικαιώματος μπορεί να αποκλείεται ολοκληρωτικά. Συγκεκριμένα, όταν ο προανακριτικός υπάλληλος που εξετάζει τον ύποπτο θεωρεί ότι υφίσταται τέτοια ανάγκη, ενημερώνει τον αρμόδιο εισαγγελέα, ο οποίος έχει τη διακριτική ευχέρεια να αποφασίσει ότι δεν θα πρέπει να υπάρξει ειδοποίηση των προαναφερθέντων προσώπων⁴⁷.

Στην Ελλάδα δικαίωμα επικοινωνίας με συγγενικό ή άλλο πρόσωπο δεν προβλέπεται από τον ΚΠΔ, αλλά από τον «Κώδικα δεοντολογίας του αστυνομικού», σύμφωνα με τον οποίο ο αστυνομικός «φροντίζει για την άμεση τηλεφωνική ή με άλλο πρόσφορο τρόπο επικοινωνία του κρατουμένου με πρόσωπο της επιλογής του, ή με την προξενική αρχή της χώρας του, εφόσον είναι αλλοδαπός, προκειμένου να γνωστοποιήσει την αιτία και τον τόπο κράτησής του⁴⁸». Πρέπει πάντως να τονισθεί ότι οι ρυθμίσεις του ελληνικού δικαίου στο πεδίο αυτό έχουν κατ' επανάληψη γίνει αντικείμενο κριτικής από την Επιτροπή πρόληψης των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΕΠΒ), η οποία στέκεται ιδιαίτερα στην ασυνέπεια με την οποία εφαρμόζονται οι σχετικές διατάξεις⁴⁹, όπως και στο ασαφές περιεχόμενό τους ως προς τη στιγμή κατά την οποία ενεργοποιείται το σχετικό δικαίωμα⁵⁰. Η ΕΠΒ έχει επίσης πολλές φορές κατά το παρελθόν εκφράσει την ανησυχία της για το γεγονός ότι δεν υπάρχει νομική πρόβλεψη σχετικά με τη δυνατότητα να καθυστερείται η άσκηση του δικαιώματος από τον κατηγορούμενο και, επομένως, οι συχνά παρατηρούμενες στην πράξη καθυστερήσεις είναι αποτέλεσμα αυθαίρετης απόφασης από μέρους του αρμόδιου προανακριτικού οργάνου⁵¹.

Από αυτή την οπτική γωνία, το άρθρο 63-2 γαλλ. ΚΠΔ θα μπορούσε να αποτελέσει οδηγό για το ελληνικό δίκαιο αναφορικά με μια προσπάθεια ενίσχυσης του σημαντικού δικαιώματος του υπόπτου να επικοινωνεί με συγγενικά και άλλα πρόσωπα.

Γ. Το δικαίωμα του υπόπτου να ζητά τη διενέργεια ιατρικής εξέτασης

Σύμφωνα με ό,τι ορίζει το άρθρο 63-3 γαλλ. ΚΠΔ, ο ύποπτος έχει το δικαίωμα να ζητά τη διενέργεια ιατρικής εξέτασης σε οποιαδήποτε στιγμή της κράτησής του κατά την προανάκριση, ενώ αν υπάρξει παράταση της κράτησης πέρα από την αρχική 24ωρη προθεσμία⁵² τότε ο ύποπτος μπορεί να ζητήσει να διενεργείται και

40. Brusco κατά Γαλλίας, ό.α.

41. «Κοντινό» πρόσωπο θεωρείται κάποιος με τον οποίο συζεί ο ύποπτος, οι γονείς ή τα αδέρφια του υπόπτου, όπως και πρόσωπο το οποίο έχει ευθύνη για τον ύποπτο σχετικά με δικαστικό μέτρο που του έχει επιβληθεί. Βλ. άρθρο 63-2 γαλλ. ΚΠΔ εδ. α'.

42. Άρθρο 63-1 περ. 3 γαλλ. ΚΠΔ σε συνδυασμό με άρθρο 63-2 γαλλ. ΚΠΔ.

43. Άρθρο 63-2 γαλλ. ΚΠΔ εδ. α'.

44. *ibid.*, εδ. γ'.

45. Civ 1ère, 27 mars 2007, AJ pénal 231, obs. Gacon, Dr. Penal 2007, chron. 44, obs. Lesclous.

46. Είναι χαρακτηριστικό πάντως ότι, σύμφωνα με παλαιότερη διατύπωση της ίδιας διάταξης του γαλλ. ΚΠΔ, τα αρμόδια προανακριτικά όργανα όφειλαν να επιτρέψουν στον ύποπτο να επικοινωνήσει με συγγενικό ή άλλο πρόσωπο από αυτά που αναφέρθηκαν χωρίτε *χωρίς καθυστέρηση*. Αυτό ίσχυε σύμφωνα με το νόμο για το τεκμήριο αθωότητας,

της 15ης Ιουνίου 2000. Η τρίωρη προθεσμία εισήχθη με το νόμο της 4ης Μαρτίου 2002.

47. Άρθρο 63-2 γαλλ. ΚΠΔ εδ. β'.

48. Άρθρο 3 περ. γ' ΠΔ 254/2004, ΦΕΚ Α' 238/3.12.2004. Βλ. επίσης την εγκύκλιο 4803/22/44 της 4ης Ιουλίου 2003 προς όλες τις υπηρεσίες της ελληνικής αστυνομίας, η οποία εμπεριέχει επισημάνσεις παρεμφερούς περιεχομένου.

49. CPT/Inf (2001) 18 §78 εδ.

50. *ibid.* §81.

51. CPT/Inf (2010) 33 §37.

52. Υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, είναι δυνατό να παρατείνεται η κράτηση και εξέταση του υπόπτου για 24 ώρες. Βλ. άρθρο 63 γαλλ. ΚΠΔ. Ειδικοί κανόνες ισχύουν ως προς την παράταση της διάρκειας της αστυνομικής προανάκρισης σε περιπτώσεις οργανωμένων εγκληματικότητας, εμπορίας ναρκωτικών και τρομοκρατίας, με την κράτηση

δεύτερη ιατρική εξέταση⁵³. Η εξέταση πρέπει να λαμβάνει χώρα το αργότερο μέσα σε τρεις ώρες από τη στιγμή που ο ύποπτος υποβάλει το σχετικό αίτημα⁵⁴. Ιατρική εξέταση μπορεί, όμως, να διατάσσεται και αυτεπαγγέλτως από τον προανακριτικό υπάλληλο ή τον αρμόδιο Εισαγγελέα⁵⁵, ενώ είναι υποχρεωτικό να λαμβάνει χώρα και όταν το ζητά μέλος της οικογένειας του υπόπτου⁵⁶. Η ιατρική εξέταση γίνεται με τρόπο που να διασφαλίζει την προστασία του επαγγελματικού απορρήτου και της αξιοπρέπειας του ατόμου, χωρίς να επιτρέπεται η παρουσία τρίτων προσώπων ή η με άλλο τρόπο παρακολούθηση της εξέτασης από αυτούς⁵⁷. Ο γιατρός προχωρά στην εξέταση χωρίς καθυστέρηση, ενώ το πιστοποιητικό της σχετικής ιατρικής εξέτασης κατατίθεται στη δικογραφία⁵⁸.

Ο ελληνικός ΚΠΔ δεν εμπεριέχει αντίστοιχη ρύθμιση. Πρέπει και πάλι λοιπόν να αναφερθούμε στον «Κώδικα δεοντολογίας του αστυνομικού», ο οποίος, όμως, δε μιλά για δικαίωμα του κρατούμενου, αλλά αντιθέτως για μέριμνα, από την πλευρά του αστυνομικού, για την προστασία της υγείας του κρατούμενου και την εξασφάλιση ιατρικής περιθαλψής, σε περίπτωση ανάγκης μόνο και, όπως αφήνεται να εννοηθεί, ότι σε κάθε περίπτωση που ζητά ιατρική εξέταση ο κρατούμενος⁵⁹. Με άλλα λόγια, οι διατάξεις του ελληνικού δικαίου δεν αντιμετωπίζουν την ιατρική εξέταση ως μέσο που έχει στη διάθεσή του ο κρατούμενος ώστε να μπορεί ενδεχομένως να αποδεικνύει ότι έχει γίνει αντικείμενο άσκησης βίας από αστυνομικό, όπως αντιθέτως συμβαίνει στο γαλλικό δικαίο. Τον ελλειμματικό χαρακτήρα της δυνατότητας πρόσβασης σε γιατρό κατά την κράτηση έχει υπογραμμίσει αρκετές φορές κατά το παρελθόν και η ΕΠΒ. Σε μία από τις πλέον πρόσφατες εκθέσεις της αναφέρεται ότι στην Ελλάδα η πρόσβαση του κρατούμενου σε γιατρό εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την καλή θέληση των αρμόδιων αστυνομικών οργάνων⁶⁰.

Δ. Το δικαίωμα επικοινωνίας και παράστασης με συνήγορο

Φθάνουμε τώρα στο δικαίωμα που «αποτελεί έναν από τους ακρογωνιαίους λίθους (ίσως τον σπουδαιότερο) της νομικής θέσης του κατηγορουμένου ως υποκειμένου της ποινικής δίκης⁶¹», «τον πυρήνα των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου⁶²», δηλαδή το δικαίωμα του υπόπτου να επικοινωνεί με

συνήγορο πριν εξετασθεί από την αστυνομία, όπως και να παρίσταται με συνήγορο κατά την εξέτασή του. Μάλιστα, ως προς το δικαίωμα αυτό θα παρατηρήσουμε και τις σημαντικότερες διαφορές μεταξύ ελληνικού και γαλλικού δικαίου. Στο τελευταίο, δικαίωμα επικοινωνίας και παράστασης με συνήγορο ιστορικά αναγνωρίζονταν στην κύρια ανάκριση μόνο. Η εφαρμογή αντίστοιχης ρύθμισης ως προς την αστυνομική προανάκριση πέρασε πραγματικά από «χίλια κύματα», κάτι που έχει μεγάλη σημασία στο πλαίσιο σύγκρισης με τις διατάξεις του ελληνικού δικαίου, οι οποίες εμφορούνται από ιδιαίτερα φιλελεύθερο πνεύμα.

Στη Γαλλία, λοιπόν, το δικαίωμα επικοινωνίας με συνήγορο κατά την αστυνομική προανάκριση αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά το 1993, εξέλιξη στην οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο και το έργο της Επιτροπής για την ποινική δικαιοσύνη και τα δικαιώματα του ανθρώπου, η οποία, υπό την προεδρία της καθηγήτριας του συγκριτικού ποινικού δικαίου *Mireille Delmas-Marty*, προώθησε ένα μοντέλο προδικασίας πιο συμβατό με σημαντικές αρχές του κατηγορητικού συστήματος⁶³. Ακόμη και στο πλαίσιο αυτό ωστόσο, το δικαίωμα επικοινωνίας που θεσμοθετήθηκε εξαντλούνταν σε μία συνάντηση με συνήγορο *μέγιστης διάρκειας τριάντα λεπτών*, η οποία μάλιστα δεν μπορούσε να λάβει χώρα παρά μόνο αφού θα είχαν πρώτα κυλήσει *είκοσι ώρες κράτησης*⁶⁴. Με άλλα λόγια, ο κρατούμενος εξετάζονταν για είκοσι ολόκληρες ώρες, σε ένα περιβάλλον εκ φύσεως εχθρικό σε αυτόν, χωρίς να μπορεί να υπολογίζει σε οποιαδήποτε ηθική συμπαράσταση και νομική καθοδήγηση από κάποιο δικηγόρο.

Χρειάστηκε να περάσουν επτά ολόκληρα χρόνια προτού τεθεί και πάλι επί τάπητος το κρίσιμο θέμα της επικοινωνίας με συνήγορο κατά την αστυνομική προανάκριση, στο πλαίσιο του νόμου για την προστασία του τεκμηρίου αθωότητας, που είχε ως κύριο σκοπό την ενίσχυση θεμελιωδών δικαιωμάτων του υπόπτου. Με τη νομοθεσία αυτή επιτράπη για πρώτη φορά στον ύποπτο να συναντά συνήγορο από την αρχή της αστυνομικής προανάκρισης. Δεύτερη συνάντηση προβλέπονταν αφού θα είχαν περάσει είκοσι ώρες κράτησης, ενώ τρίτη ήταν δυνατή σε περίπτωση παράτασης της κράτησης για άλλες 24 ώρες· η τελευταία αυτή συνάντηση μπορούσε να λάβει χώρα με τη συμπλήρωση δώδεκα ωρών μετά την παράταση της αρχικής προθεσμίας⁶⁵. Η μέγιστη διάρκεια κάθε μίας από τις συναντήσεις αυτές ήταν και πάλι τριάντα λεπτά.

Η θέσπιση, πάντως, του ανωτέρω δικαιώματος αποτέλεσε την πιο αμφιλεγόμενη μεταρρύθμιση του νόμου για το τεκμήριο αθωότητας, οδηγώντας σε διάσταση απόψεων όχι μόνο ανάμεσα σε ακριτικούς-αστυνομικούς και δικηγορικούς κύκλους, αλλά και στο πεδίο της ποινικοδικονομικής θεωρίας, η οποία εξέτασε το όλο θέμα από την οπτική γωνία του διλήμματος ανάμεσα στην αποτελεσματική καταπολέμηση του εγκλήματος και την προστασία των ατομικών ελευθεριών. Εν είδει παραδείγματος μπορούμε να αναφερθούμε στον *Pradel*, ο οποίος θεωρούσε ότι οι δικηγόροι, με δεδομένη την κατάκτηση του δικαιώματος παρέμβασης από την έναρξη της κράτησης, σύντομα θα επανέρχονταν επί του θέματος αμφισβητώντας την προοδευτικότητα της τελευταίας λύσης και

να μπορεί να διαρκέσει συνολικά 96 ώρες. Βλ. άρθρο 706-88 γαλλ. ΚΠΔ.

53. Άρθρο 63-3 εδ. α' γαλλ. ΚΠΔ

54. *ibid.*

55. *ibid.*, εδ. β'.

56. *ibid.*, εδ. γ'.

57. *ibid.*, εδ. α'.

58. *ibid.*, εδ. δ'.

59. Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται οι σχετικές διατάξεις του ΠΔ 254/2004 και της εγκυκλίου 4803/22/44 της 4ης Ιουλίου 2003.

60. CPT/Inf (2010) 33 §35.

61. *N. Ανδρουλάκης*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, εκδ. Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, 2007, σελ. 334.

62. *J. Pradel*, Les droits de la personne suspecte ou poursuivie depuis la loi no 93-1013 du 24 août 1993 modifiant celle du 4 janvier précédent. Un législateur se muant en Pénélope ou se faisant perfectionniste?, D. 1993, σελ. 299, σε σελ. 300.

63. *Commission Justice Pénale et Droits de l'Homme*, Rapport sur la mise en état des affaires pénales, 1990.

64. Βλ. άρθρο 63-4 γαλλ. ΚΠΔ, μετά το νόμο της 24ης Αυγούστου 1993.

65. Βλ. άρθρο 63-4 γαλλ. ΚΠΔ, μετά το νόμο της 15ης Ιουνίου 2000 για το τεκμήριο αθωότητας.

επιδιώκοντας την κατοχύρωση της παρουσίας τους καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησης: μια τέτοια ρύθμιση όχι απλά θα έβλαπτε την προσπάθεια αναζήτησης της αλήθειας, αλλά και θα εξωθούσε πιθανώς τους προανακριτικούς υπαλλήλους σε μορφές παράνομης δράσης οι οποίες θα αντιπαρέρχοντο την παρουσία των δικηγόρων στην αστυνομική προανάκριση⁶⁶. Με άλλα λόγια, ο Pradel εξέφραζε το φόβο ότι «ένα υπερβολικό κράτος δικαίου θα μπορούσε να περιορίσει το ίδιο το κράτος δικαίου⁶⁷».

Αν τώρα λάβουμε υπόψη ότι στην Ελλάδα το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο αναγνωρίζονταν ακόμη και σε εποχές που ο κατηγορούμενος δεν είχε κανένα άλλο δικαίωμα στη διάθεσή του κατά την εξέτασή του στην αστυνομική προανάκριση⁶⁸, γρήγορα διαπιστώνουμε την ύπαρξη σοβαρών διαφορών ανάμεσα στην ελληνική και γαλλική αντίληψη αναφορικά με τη θέση του συνηγόρου υπεράσπισης κατά το στάδιο αυτό της προδικασίας. Αρκεί να επισημάνουμε ότι στην Ελλάδα ήδη από το 1996 αναγνωρίζονταν ρητά το δικαίωμα ακώλυτης επικοινωνίας και συνεχούς παράστασης με συνήγορο, ενώ στη Γαλλία, ακόμη και μετά τις σημαντικές αλλαγές του 2000, το εξεταζόμενο πρόσωπο περιοριζόταν σε ολιγόλεπτες συναντήσεις με το συνήγορό του, οι οποίες, όπως είδαμε, απείχαν μεταξύ τους μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ενδεικτικό της βραδύτητας των εξελίξεων στο πεδίο αυτό στη Γαλλία είναι το γεγονός ότι η απλή αναγνώριση δικαιώματος συνάντησης με συνήγορο από την αρχή της κράτησης χαιρετήθηκε από κάποιους ως πολύ σημαντική εξέλιξη⁶⁹, ίσως και επαναστατική, και δεδομένων των συνθηκών ήταν πράγματι τέτοια, αν αναλογιστεί κάποιος ότι υπό το προϊσχύσαν καθεστώς δεν υπήρχε δυνατότητα συνάντησης με συνήγορο πριν τη συμπλήρωση είκοσι ωρών κράτησης. Για να επιτευχθεί μάλιστα αυτή η εξέλιξη χρειάστηκαν πολύ σημαντικές προσπάθειες από την πλευρά της κυβέρνησης των Σοσιαλιστών ώστε να ξεπεραστούν, σε ένα βαθμό τουλάχιστον, οι σοβαρές αντιρρήσεις που εγείρονταν από την αστυνομία αλλά και από την πλευρά ανακριτών και εισαγγελέων⁷⁰.

Οι συγκεκριμένοι φορείς πάντως συνέχισαν να αντιστέκονται στην προοπτική ενός πιο ενεργού ρόλου για το συνήγορο υπερά-

σπισης ακόμη και μετά την ψήφιση του νόμου της 15ης Ιουνίου 2000. Μάλιστα στη μετά την 11η Σεπτεμβρίου εποχή που χαρακτηρίστηκε από την ακαριαία άνοδο μιας αντεγκληματικής πολιτικής που έδινε προτεραιότητα στην «ασφάλεια»⁷¹, ήταν προφανές ότι το δικαιοκρατικό μοντέλο που σε ένα βαθμό είχε προωθηθεί ο νόμος αυτός δεν θα ήταν εύκολο να επιβιώσει. Στο πλαίσιο αυτό μπορούμε να ερμηνεύσουμε για παράδειγμα την κατάργηση το 2004 του δικαιώματος του υπόπτου να έχει μία δεύτερη συνάντηση με το συνήγορό του με τη συμπλήρωση είκοσι ωρών κράτησης⁷². Παρ' όλα αυτά, κόντρα στη ροή των εξελίξεων που φαίνεται να προσιωνίζονταν, μία πολύ σημαντική νομολογία του ΕΔΔΑ, η οποία συνίστατο στην αναγνώριση δικαιώματος παράστασης με συνήγορο από την πρώτη στιγμή της κράτησης στο πλαίσιο αστυνομικής προανάκρισης⁷³, οδήγησε σε αλυσιδωτές αντιδράσεις στη Γαλλία, ειδικά από τη στιγμή που υπήρξε και καταδίκη της από το ΕΔΔΑ⁷⁴. Με τον τρόπο αυτό το Δικαστήριο του Στρασβούργου έδωσε το έναυσμα στο Συνταγματικό Συμβούλιο (*Conseil constitutionnel*) και το Αναίρειτο Δικαστήριο (*Cour de cassation*) της Γαλλίας να επιχειρήσουν μία θεαματική ανατροπή του σκηνικού της αστυνομικής προανάκρισης⁷⁵, υποχρεώνοντας στην ουσία την κυβέρνηση να θεσμοθετήσει, με το νόμο της 14ης Απριλίου 2011, σημαντικές μεταρρυθμίσεις, ιδίως ως προς το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο.

Με το νόμο αυτό προβλέπεται για πρώτη φορά το δικαίωμα του υπόπτου να παρίσταται με συνήγορο κατά την εξέτασή του από τα προανακριτικά όργανα⁷⁶. Προτού πάντως περάσουμε σε μια κριτική επισκόπηση της σημαντικότητας αυτής αλλαγής, είναι χρήσιμο να αναφερθούμε σε διατάξεις που αφορούν στο διορισμό του συνηγόρου και την επικοινωνία του με τον κρατούμενο, ώστε να έχουμε καλύτερη εικόνα για το εν γένει πλαίσιο μέσα στο οποίο ασκείται το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο. Παρατηρούμε λοιπόν πρώτα απ' όλα ότι ο γαλλικός ΚΠΔ προβλέπει δικαίωμα αυτεπαγγέλτου διορισμού συνηγόρου σε αυτή τη φάση της προδικασίας. Πιο λεπτομερώς, αν ο κρατούμενος δεν είναι σε θέση να διορίσει ή να επικοινωνήσει με συνήγορο της επιλογής του, μπορεί να ζητήσει το διορισμό συνηγόρου αυτεπαγγέλτως, από τον πρόεδρο του κατά τόπου αρμόδιου δικηγορικού συλλόγου⁷⁷. Στη συνέχεια, ο πρόεδρος του δικηγορικού συλλόγου ή ο δικηγόρος υπηρεσίας που είναι εγκατεστημένος στο αστυνομικό τμήμα πρέπει να ειδοποιείται με κάθε μέσο και χωρίς καθυστέρη-

66. J. Pradel, *Les personnes suspectes ou poursuivies après la loi du 15 juin 2000: évolution ou révolution?*, ό.α., σελ. 1042.

67. *ibid.*

68. Βλ. άρθρο 105 ΚΠΔ πριν την αντικατάστασή του από το άρθρο 2 παρ. 2α' του Ν 2408/1996.

69. Βλ. για παράδειγμα C. Lazerges, *Rapport no 1468 fait au nom de la Commission des lois constitutionnelles, de la législation et de l'administration générale de la République sur le projet de loi (no 1079) renforçant la protection de la présomption d'innocence et les droits des victimes*, enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 11 mars 1999, σελ. 18, H. Leclerc, *La loi du 15 juin 2000* (Gaz. Pal., Bull. lég. 13 juillet, p. 263 et circ. p. 287) renforçant la présomption d'innocence et les droits des victimes, Gaz. Pal., 29-30 Σεπτεμβρίου 2000, σελ. 2, σε σελ. 3, F. Taquet, *Brèves approches sur les nouvelles dispositions relatives à la garde à vue*, Gaz Pal, 8-9 septembre 2000, σελ. 9.

70. Η Hodgson κάνει μάλιστα λόγο για υπερβολικά σθεναρή αντίσταση, από την πλευρά αυτών των φορέων, στην προοπτική αναγνώρισης στους συνηγόρους υπεράσπισης ενός πιο σημαντικού ρόλου κατά την αστυνομική προανάκριση. J. Hodgson, ό.α., σελ. 135. Βλ. επίσης J. Pradel, *Encore une tornade sur notre procédure pénale avec la loi du 15 juin 2000*, D. 2000, point de vue, σελ. 5, σε σελ. 6.

71. Βλ. B. Bouloc, *Procédure pénale*, 21e éd., Dalloz, 2008, σελ. 76.

72. Άρθρο 63-4 CPP μετά το νόμο της 9ης Μαρτίου 2004 (Loi no 2004-204 du 9 mars 2004 portant adaptation de la justice aux évolutions de la criminalité).

73. Βλ. για παράδειγμα Salduz κατά Τουρκίας, Αίτηση v. 36391/02, 27 Νοεμβρίου 2008, Pischalnikov κατά Ρωσίας, αίτηση v. 7025/04, 24 Σεπτεμβρίου 2009.

74. Brusco κατά Γαλλίας, Αίτηση v. 1466/07, 19 Οκτωβρίου 2010.

75. Σχετικά με τη νομολογία του Συνταγματικού Συμβουλίου βλ. *Conseil constitutionnel*, Décision no 2010-14/22 QPC du 30 juillet 2010. Σχετικά με τη νομολογία του Αναίρειτου Δικαστηρίου βλ. *Crim 19 octobre 2010*, Bull crim no 163, *Crim 19 octobre 2010*, Bull crim no 164, *Crim 19 octobre 2010*, Bull crim no 165, *Crim 15 avril 2011*, 4 arrêts (no P 10-17.049, F 10-30.313, J 10-30.316 et D 10-30.242), *Recueil Dalloz 2011*, 1080, *Recueil Dalloz 2011*, 1128, entretien G. Roujou de Boubée, *JCP 2011*, no 17, 483, S. Détraz.

76. Άρθρο 63-3-1 εδ. α' γαλλ. ΚΠΔ.

77. *ibid.*

ση σχετικά με το αίτημα αυτό του υπόπτου⁷⁸. Συνήγορος μπορεί επίσης να διορίζεται από ένα από τα συγγενικά ή άλλα πρόσωπα τα οποία έχει δικαίωμα να ενημερώνει ο ύποπτος σχετικά με την κράτησή του, αλλά στην περίπτωση αυτή απαιτείται και η έγκριση του τελευταίου ως προς το πρόσωπο του διοριζόμενου συνηγόρου⁷⁹. Προβλέπεται επίσης δυνατότητα διορισμού περισσότερων του ενός συνηγόρων υπεράσπισης, όταν απαιτείται να εξεταστούν ταυτόχρονα περισσότερα πρόσωπα⁸⁰.

Ο συνήγορος ενημερώνεται κατόπιν σχετικά με τη φύση και την ημερομηνία κατά την οποία φαίνεται να έχει τελεσθεί η σχετική αξιόποινη πράξη⁸¹. Έχει επίσης το δικαίωμα να συμβουλευθεί την έκθεση που έχει συνταχθεί σχετικά με τη γνωστοποίηση στον ύποπτο των δικαιωμάτων του, την έκθεση ιατρικής εξέτασης του υπόπτου, όπως και τις εκθέσεις που συντάσσονται αναφορικά με εξέταση του υπόπτου που μπορεί να έχει ήδη ολοκληρωθεί· πρόκειται για σημαντικό δικαίωμα που αναγνωρίζεται για πρώτη φορά με το νόμο της 14ης Απριλίου 2011. Αντιθέτως, ο συνήγορος δεν έχει δικαίωμα να ζητά τη χορήγηση αντιγράφων, μπορεί μόνο να κρατά σημειώσεις όταν συμβουλευέται τα σχετικά έγγραφα⁸². Δεν αποκτά, πάντως, πρόσβαση στη δικογραφία, κάτι που σημαίνει ότι δεν μπορεί, για παράδειγμα, να λάβει γνώση εκθέσεων που να αφορούν την τέλεση κάποιας έρευνας ή τις εκθέσεις εξέτασης άλλων προσώπων που εμπλέκονται στην αστυνομική προανάκριση⁸³.

Η συνάντηση του συνηγόρου με τον ύποπτο που κρατείται από την αστυνομία εξακολουθεί και μετά το νόμο της 14ης Απριλίου να είναι διάρκειας μισής ώρας⁸⁴ και, όπως προβλέπεται ήδη από το 1993, πρέπει να λαμβάνει χώρα μέσα σε συνθήκες που να εγγυώνται τον εμπιστευτικό της χαρακτήρα⁸⁵.

Όπως προαναφέρθηκε, η πιο ριζοσπαστική αλλαγή που επέφερε ο νόμος της 14ης Απριλίου είναι η αναγνώριση στον ύποπτο δικαιώματος να παρίσταται με συνήγορο κατά τη διάρκεια της εξέτασής του από τα αρμόδια προανακριτικά όργανα⁸⁶. Επίσης, όταν υποβάλλεται πλέον αίτημα παράστασης με συνήγορο, η εξέταση του υπόπτου δεν επιτρέπεται να ξεκινήσει χωρίς την παρουσία συνηγόρου, αν δεν περάσει πρώτα προθεσμία δύο ωρών⁸⁷. Η ρύθμιση αυτή σκοπό έχει να αντιμετωπίσει ένα φαινόμενο που παρατηρούνταν ιδιαίτερα συχνά κατά το παρελθόν· το αίτημα του υπόπτου να συναντηθεί με συνήγορο δεν υποχρέωνε τους προανακριτικούς υπαλλήλους να περιμένουν την άφιξη του συνηγόρου στο αστυνομικό τμήμα. Η εξέταση του υπόπτου ξεκινούσε χωρίς να έχει προηγουμένως δοθεί η ευκαιρία σε αυτόν

να συμβουλευθεί το συνήγορό του⁸⁸. Σύμφωνα με το ισχύον τώρα καθεστώς, ακόμη και αν ο συνήγορος φθάσει στο αστυνομικό τμήμα μετά την παρέλευση της δώωρης προθεσμίας, η εξέταση του υπόπτου μπορεί να διακόπτεται αν ο τελευταίος υποβάλει σχετικό αίτημα, ώστε να μπορέσει να λάβει χώρα η τριαντάλεπτη συνάντηση με το συνήγορό του, ενώ σε περίπτωση που ο ύποπτος δεν υποβάλει τέτοιο αίτημα, ο συνήγορος μπορεί να παρίσταται αμέσως στην εξέτασή του⁸⁹.

Ο νόμος της 14ης Απριλίου προβλέπει πάντως σημαντικές εξαιρέσεις στις προαναφερθείσες διατάξεις, σε βαθμό που δικαιολογημένα να γίνεται λόγος για ένα ιδιαίτερα «ευάλωτο δικαίωμα παράστασης με συνήγορο»⁹⁰. Πρώτα απ' όλα, δίνει το δικαίωμα στον αρμόδιο εισαγγελέα πρωτοδικών (Procureur de la République) να επιτρέπει να εκκινά η εξέταση του υπόπτου πριν την παρέλευση της δώωρης προθεσμίας, με την αρκετά ασαφή αιτιολογία ότι οι ανάγκες της αστυνομικής προανάκρισης επιτάσσουν την άμεση εξέταση του υπόπτου⁹¹. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλούν επίσης οι διατάξεις που επιτρέπουν στους αρμόδιους δικαστικούς λειτουργούς να καθυστερούν την παράσταση με συνήγορο, είτε με σκοπό να διενεργηθούν επείγουσες προανακριτικές πράξεις και να διαφυλαχθεί η απόκτηση αποδεικτικών μέσων είτε για να αποτραπεί επικείμενη βλάβη σε άλλα πρόσωπα⁹². Ο αρμόδιος εισαγγελέας πρωτοδικών μπορεί να καθυστερεί την παράσταση με συνήγορο στην εξέταση και την πρόσβαση αυτού στις εκθέσεις εξέτασης του υπόπτου για δώδεκα ώρες, ενώ ο δικαστής των ελευθεριών και της κράτησης (Juge des libertés et de la détention) μπορεί να παρατείνει την προθεσμία αυτή για άλλες δώδεκα ώρες⁹³. Στις περιπτώσεις αυτές ο ύποπτος διατηρεί πάντως το δικαίωμα να συναντηθεί με το συνήγορό του για τριάντα λεπτά με την έναρξη της κράτησής του⁹⁴. Αντιθέτως, σε υποθέσεις που αφορούν την οργανωμένη εγκληματικότητα, μπορεί να αποκλείεται οποιαδήποτε επαφή με το συνήγορο για 48 ώρες, ενώ σε υποθέσεις που αφορούν την τρομοκρατία και το εμπόριο ναρκωτικών, η επικοινωνία και παράσταση με συνήγορο μπορεί να αποκλείεται για 72 ολόκληρες ώρες⁹⁵. Πρέπει πάντως και στις δύο περιπτώσεις να συντρέχουν σοβαροί λόγοι, οι οποίοι να προκύπτουν από μία *in concreto* εξέταση των χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης υπόθεσης⁹⁶.

Ακόμη πάντως και στις περιπτώσεις που δεν έχει εφαρμογή κάποια από τις προαναφερθείσες εξαιρέσεις, η παράσταση με συνήγορο εξακολουθεί να ρυθμίζεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να

78. *ibid.*, εδ. β'.

79. *ibid.* εδ. γ'.

80. *ibid.* εδ. στ'.

81. *ibid.* εδ. δ'.

82. Άρθρο 63-4-1 γαλλ. ΚΠΔ.

83. Βλ. σχετικά *J. Alix*, Les droits de la défense au cours de l'enquête de police après la réforme de la garde à vue: état des lieux et perspectives, D. 2011, σελ. 1699, §25.

84. Άρθρο 63-4 εδ. β' γαλλ. ΚΠΔ.

85. *ibid.* εδ. α'.

86. Άρθρο 63-4-2 εδ. α' γαλλ. ΚΠΔ.

87. *ibid.*

88. Βλ. *J.D. Nuttens*, Présomption d'innocence: le Parlement fait la loi, Gaz. Pal., 21-22 juin 2000, σελ. 2, σε σελ. 3.

89. Άρθρο 63-4-2 εδ. β' γαλλ. ΚΠΔ.

90. *J. Alix*, ό.α., §30 επ.

91. Άρθρο 63-4-2 εδ. γ'.

92. *ibid.* εδ. δ'.

93. *ibid.* εδ. ε'. Βλ. επίσης Circulaire du 15 avril 2011 relative aux droits de la personne gardée à vue, suite aux arrêts de l'Assemblée plénière de la Cour de cassation du 15 avril 2011.

94. Βλ. Circulaire relative aux droits de la personne gardée à vue, *ibid.*

95. Άρθρο 706-88 γαλλ. ΚΠΔ. Βλ. επίσης *A. Giudicelli*, La garde à vue après la loi no 2004-204 du 9 mars 2004, AJ pénal 2004, σελ. 261.

96. Άρθρο 706-88 εδ. στ' γαλλ. ΚΠΔ. Βλ. επίσης την ανάλυση της *Alix*, σύμφωνα με την οποία η ύπαρξη τέτοιων εξαιρέσεων φαίνεται να γίνεται αποδεκτή από τη νομολογία του ΕΔΔΑ. *J. Alix*, ό.α., §30.

μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το γαλλικό δίκαιο διακατέχεται ακόμη και σήμερα από πνεύμα δυσπιστίας ως προς την ανάγκη να διατελεί ο συνήγορος ενεργό ρόλο κατά την εξέταση του υπόπτου στην αστυνομική προανάκριση. Πιο συγκεκριμένα, οι σχετικές διατάξεις του νόμου της 14ης Απριλίου δεν επιτρέπουν στο συνήγορο να υποβάλει ερωτήσεις παρά μόνο αφού οι προανακριτικοί υπάλληλοι ολοκληρώσουν την εξέταση του υπόπτου⁹⁷. Οι προανακριτικοί υπάλληλοι μπορούν μάλιστα να απαγορεύσουν στο συνήγορο να θέσει κάποια ερώτηση, αν θεωρούν ότι αυτή μπορεί να βλάψει την αστυνομική έρευνα⁹⁸. Ο συνήγορος μπορεί, από την άλλη πλευρά, να καταθέσει τις γραπτές παρατηρήσεις του, κάνοντας ειδική μνεία, αν το κρίνει σκόπιμο, σε ερωτήσεις που μπορεί να μην του έχει επιτραπεί να υποβάλει⁹⁹. Δικαιούται επίσης να διαβιβάσει τις παρατηρήσεις του αυτές στον αρμόδιο εισαγγελέα πρωτοδικών, καθ' όλη τη διάρκεια της αστυνομικής προανάκρισης¹⁰⁰. Είναι πάντως προφανές ότι οι συγκεκριμένες ρυθμίσεις περιορίζουν το συνήγορο σε παθητικό ρόλο. Πέρα από μία ευκαιρία να παράσχει ψυχολογική υποστήριξη και ενημέρωση στον ύποπτο ως προς τα κύρια δικαιώματά του, ο συνήγορος δεν έχει στην πραγματικότητα την ευκαιρία να ασκήσει ουσιώδες υπερασπιστικό έργο¹⁰¹, ειδικά εάν λάβουμε υπόψη την ιδιαίτερα εύαλωτη θέση του κατά την αστυνομική προανάκριση· θα πρέπει να τονισθεί στο σημείο αυτό ότι ο νόμος της 14ης Απριλίου επιτρέπει στον αρμόδιο προανακριτικό υπάλληλο να διακόψει την εξέταση του υπόπτου οποιαδήποτε στιγμή και να ενημερώνει σχετικά τον αρμόδιο εισαγγελέα πρωτοδικών, ο οποίος μπορεί να εκκινήσει τη διαδικασία για διορισμό νέου συνηγού. Για να το θέσουμε διαφορετικά, ο συνήγορος εξασκεί τα καθήκοντά του υπό «διαλυτική αίρεση»· υπό την «απειλή» ότι η συμπεριφορά του μπορεί να οδηγήσει τον προανακριτικό υπάλληλο να τον αποκλείσει από την περαιτέρω διαδικασία.

Συμπερασματικά, από την οπτική γωνία μίας σύγκρισης με τις διατάξεις του ελληνικού δικαίου, το γαλλικό δίκαιο σίγουρα εκπλήσσει με την ευκολία που αποκλείει το συνήγορο από τη διαδικασία, αλλά και με τη διστακτικότητά του να του αναγνωρίσει έναν πιο ενεργό ρόλο όταν αυτός είναι παρών. Ο ελληνικός ΚΠΔ προβλέπει παράσταση του κατηγορουμένου με συνήγορο σε κάθε εξέταση¹⁰² και αποκλείει οποιαδήποτε απαγόρευση της επικοινωνίας τους¹⁰³. Όπως παρατηρεί και ο *Karrás*, με βάση τις σχετικές διατάξεις του ΚΠΔ, «ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να επικοινωνεί με τον συνήγορό του ελεύθερα και ανεμπόδιστα, με άνεση τόπου και χρόνου¹⁰⁴». Κάτι τέτοιο, όπως είδαμε, δεν ισχύει στη Γαλλία, όπου η δυνατότητα επικοινωνίας με το συνήγορο περιορίζεται σε ολιγόλεπτες συναντήσεις, οι οποίες μπορεί να λάβουν χώρα μόνο σε συγκεκριμένες χρονικές

στιγμές κατά τη διάρκεια της αστυνομικής προανάκρισης, και όπου υπάρχει δυνατότητα να αποκλείεται ο συνήγορος εντελώς από την προανάκριση για μεγάλα χρονικά διαστήματα, ανάλογα με τη φύση της εξεταζόμενης υπόθεσης και τις συγκεκριμένες συνθήκες που αφορούν στην προανακριτική διερεύνησή της. Επιπλέον, σε αντίθεση με το ελληνικό δίκαιο, όπου ο συνήγορος μπορεί να απευθύνει ερωτήσεις και να υποβάλει παρατηρήσεις κατά τη διάρκεια της εξέτασης του κατηγορουμένου¹⁰⁵, ο συνήγορος στη Γαλλία δύναται να παρεμβαίνει μόνο με το πέρας της εξέτασης από την αστυνομία, ενώ μπορεί να αποστερείται ακόμη και αυτής της δυνατότητας όταν κάτι τέτοιο κρίνεται αναγκαίο από τον προανακριτικό υπάλληλο που διενεργεί την εξέταση. Επιπροσθέτως, το ελληνικό δίκαιο αναγνωρίζει πλήρες δικαίωμα γνώσης των εγγράφων της ανάκρισης, ενώ αντιθέτως στη Γαλλία ο συνήγορος αποστερείται σημαντικών πληροφοριών που θα μπορούσαν στη θεωρία να διευκολύνουν την άσκηση του υπερασπιστικού του έργου.

Τι απομένει λοιπόν να συγκρατήσουμε από τις ρυθμίσεις του γαλλικού δικαίου σχετικά με το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο, ως σημείο αναφοράς σε μία πιθανή προσπάθεια βελτίωσης των αντίστοιχων ρυθμίσεων του ελληνικού δικαίου; Σίγουρα τη δυνατότητα αυτεπάγγελτου διορισμού συνηγού και την ύπαρξη, σε κάποιες περιπτώσεις, δικηγόρου υπηρεσίας στο αστυνομικό τμήμα, μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μία πραγματική ενίσχυση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου στη χώρα μας. Άλλωστε, να μην ο ΚΠΔ περιγράφει το δικαίωμα στην ακώλυτη και ελεύθερη επικοινωνία και παράσταση με συνήγορο, στην πράξη ωστόσο υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για το αν οι διατάξεις αυτές γίνονται αντικείμενο πιστής εφαρμογής. Χαρακτηριστικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι σχεδόν όλες οι εκθέσεις της Επιτροπής Πρόληψης των Βασανιστηρίων (ΕΠΒ), από το 1993 έως και σήμερα, κάνουν λόγο για δικαίωμα που δεν εφαρμόζεται αποτελεσματικά στην πράξη. Στην έκθεση που δημοσίευσε η ΕΠΒ μετά την επίσκεψή της τον Ιανουάριο του 2011 παρατηρείται ότι το πρόβλημα οφείλεται κυρίως στην έλλειψη των απαραίτητων οικονομικών πόρων ώστε να μπορεί ο ύποπτος να διορίζει συνήγορο¹⁰⁶, ενώ σε αυτή που ακολούθησε την επίσκεψη του Σεπτεμβρίου του 2009, η ΕΠΒ πρότεινε να υπάρξει συνεργασία με τους κατά τόπους αρμόδιους δικηγορικούς συλλόγους ώστε να καταστεί δυνατή η επέκταση της υποχρέωσης αυτεπάγγελτου διορισμού συνηγού σε περιπτώσεις αστυνομικής προανάκρισης¹⁰⁷. Στην κατεύθυνση αυτή κινείται και η πρόταση του *Karrás* να διορίζεται υποχρεωτικά και στην αστυνομική προανάκριση συνήγορος υπεράσπισης *δωρεάν* στον κατηγορούμενο¹⁰⁸, κάτι που ισχύει αυτή τη στιγμή μόνο ως προς την κύρια ανάκριση¹⁰⁹.

Ενδιαφέρον για το ελληνικό δίκαιο παρουσιάζει και η πρόβλεψη του γαλλικού ΚΠΔ σχετικά με την υποχρέωση καθυστέρησης της

97. Άρθρο 63-4-3 εδ. β' γαλλ. ΚΠΔ.

98. *ibid.*

99. *ibid.* εδ γ'.

100. *ibid.*

101. Βλ. σχετικά *H. Matsopoulou*, *Les dispositions de la loi du 14 avril 2011 sur la garde à vue déclarées conformes à la Constitution*, D. 2011, σελ. 3034.

102. Άρθρο 100 παρ. 1 ΚΠΔ.

103. Άρθρο 100 παρ. 4 ΚΠΔ.

104. *A. Karrás*, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 4η έκδ., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 384.

105. Άρθρο 99 ΚΠΔ.

106. CPT/ Inf (2012) 1 §91.

107. CPT/ Inf (2010) 33 §34.

108. *A. Karrás*, *ό.α.*, σελ. 382. Την ίδια άποψη έχει εκφράσει παλαιότερα ο *Μαργαρίτης*. Βλ. *Α. Μαργαρίτη*, *Μελέτες για εμπάθωση στην ποινική δικονομία*, τευχ. Β', 1992, σελ. 16.

109. Βλ. Ν 3226/ 2004, σε συνδυασμό με το άρθρο 100 παρ. 3 και 104 ΚΠΔ.

έναρξης της εξέτασης του υπόπτου έως την άφιξη του συνηγόρου του, το αργότερο για δύο ώρες, καθώς η ρύθμιση αυτή δύναται να εξασφαλίσει την προστασία του θεμελιώδους δικαιώματος υπεράσπισης στο πλαίσιο της πρώτης, και ίσως και για αυτόν το λόγο πλέον σημαντικής, επαφής του υπόπτου με τα προανακριτικά όργανα που είναι αρμόδια για την εξέτασή του.

Ε. Η εισαγγελική εποπτεία και η οπτικοακουστική εγγραφή της εξέτασης του υπόπτου ως εγγυήσεις τήρησης της νομιμότητας κατά την αστυνομική προανάκριση

Η αναγνώριση υπερασπιστικών δικαιωμάτων, όπως αυτά που εξετάσαμε προηγουμένως, αποτελεί σημαντική εγγύηση, στη θεωρία τουλάχιστον, ότι τα πρόσωπα που κρατούνται και εξετάζονται κατά την ευαίσθητη αυτή φάση της προδικασίας θα τύχουν σεβασμού του δικαιωμάτων τους στη δίκαιη δίκη. Για μεγάλο χρονικό διάστημα πάντως το γαλλικό ποινικό δικονομικό δίκαιο φαίνεται να δέχονταν ότι η εισαγγελική εποπτεία της αστυνομικής δράσης αποτελούσε από μόνη της επαρκή εγγύηση προστασίας του υπόπτου, η οποία καθιστούσε δευτερεύουσας σημασίας τη θεσμοθέτηση υπερασπιστικών δικαιωμάτων¹¹⁰. Η αντίληψη αυτή εξακολουθεί να έχει έρεισμα στη Γαλλία, παρά την αναγνώριση σημαντικών δικαιωμάτων με το νόμο της 14ης Απριλίου 2011. Μάλιστα με το νόμο αυτό εισήχθη διάταξη η οποία προβλέπει ότι «η κράτηση κατά την αστυνομική προανάκριση διενεργείται υπό τον έλεγχο του εισαγγελέα πρωτοδικών¹¹¹».

Πιο συγκεκριμένα, ο εισαγγελέας μπορεί να αποφασίζει να σταματά η κράτηση ή να μην παρατείνεται πέρα από την αρχική προθεσμία των 24 ωρών, αν κρίνει ότι δεν είναι αναγκαία περαιτέρω ή ότι αποτελεί μέτρο δυσανάλογα επαχθές σε σχέση με τις αξιόποινες πράξεις που φέρεται να έχει τελέσει ο ύποπτος¹¹², ενώ έχει επίσης υποχρέωση να εγγυάται την προστασία των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στον ύποπτο¹¹³. Για το λόγο αυτό άλλωστε ορίζεται ρητά ότι ο προανακριτικός υπάλληλος οφείλει, με την έναρξη της κράτησης, να ειδοποιήσει τον Εισαγγελέα πρωτοδικών, με κάθε μέσο, ότι ο ύποπτος έχει τεθεί σε κράτηση¹¹⁴. Αρχικά προβλέπονταν ενημέρωση του εισαγγελέα «μέσα στις συντομότερες προθεσμίες». Με το νόμο για το τεκμήριο αθωότητας του Ιουνίου του 2000, όμως, υπήρξε πρόβλεψη για ενημέρωση «με την έναρξη της κράτησης», ώστε να μπορέσουν οι εισαγγελείς να ελέγξουν με πιο αποτελεσματικό τρόπο τη διενέργεια αστυνομικής προανάκρισης, όπως επέτασσε και η νομολογία του Αναιρετικού Δικαστηρίου¹¹⁵. Η ενημέρωση αυτή γίνονταν συνή-

θως μέσω τηλεφώνου¹¹⁶ ή με την άμεση αποστολή φαξ¹¹⁷. Μετά το νόμο της 14ης Απριλίου 2011 γίνεται πάντως προσπάθεια να υπάρξει καλύτερη εποπτεία στην πράξη, για παράδειγμα με το να δίνεται έμφαση στην ενημέρωση του αρμόδιου εισαγγελέα μέσω μηνύματος ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και με την οργάνωση της απαραίτητης υλικοτεχνικής υποδομής, όπως με το να εξασφαλίζεται σε εισαγγελείς που βρίσκονται σε υπηρεσία κατά τη διάρκεια της νύχτας πρόσβαση σε τηλέφωνο και ηλεκτρονικό υπολογιστή με δυνατότητα χρήσης ηλεκτρονικού ταχυδρομείου¹¹⁸. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται η διάταξη του άρθρου 41 γαλλ. ΚΠΔ σύμφωνα με την οποία ο εισαγγελέας πρωτοδικών επισκέπτεται τα αστυνομικά τμήματα κάθε φορά που το κρίνει αναγκαίο και τουλάχιστον μία φορά το χρόνο, συντάσσοντας σχετική έκθεση η οποία μεταβιβάζεται στον εισαγγελέα του Αναιρετικού Δικαστηρίου και τον Υπουργό Δικαιοσύνης. Ιδιαίτερη προσοχή επιβάλλεται κατά τις επισκέψεις αυτές στις συνθήκες κράτησης στα κατά τόπους αστυνομικά τμήματα, ειδικά ως προς την υγιεινή και ασφάλεια των κρατουμένων¹¹⁹.

Οι ανωτέρω ρυθμίσεις έχουν ενδιαφέρον για το ελληνικό δίκαιο όπου υφίσταται παρόμοια υποχρέωση για ειδοποίηση του εισαγγελέα «με το ταχύτερο μέσο» και για υποβολή των σχετικών εκθέσεων «χωρίς χρονοτριβή»¹²⁰. Έτσι λοιπόν πολύ θετική εξέλιξη θα αποτελούσε η εξασφάλιση των αναγκαίων υλικοτεχνικών μέσων ώστε να είναι δυνατή στην πράξη η άμεση ενημέρωση του εισαγγελέα. Το ίδιο σημαντική θα ήταν πρόβλεψη εισαγγελικού ελέγχου των συνθηκών κράτησης και εξέτασης του υπόπτου στα αστυνομικά τμήματα. Γενικότερα, οι διατάξεις του γαλλικού δικαίου γεννούν έναν ενδιαφέροντα προβληματισμό ως προς τη δυνατότητα του εισαγγελέα να ασκεί εποπτικό ρόλο κατά την αστυνομική προανάκριση. Στο σημείο αυτό πάντως χρήζει αναφοράς πρόσφατη νομολογία του δικαστηρίου του Στρασβούργου σύμφωνα με την οποία τα μέλη της εισαγγελικής αρχής στη Γαλλία δε διαθέτουν τα εξέγγυα της ανεξαρτησίας έναντι της εκτελεστικής εξουσίας ώστε να θεωρούνται δικαστικοί λειτουργοί στους οποίους να μπορούν να παραπέμπονται συλληφθέντα πρόσωπα σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 3 της ΕΣΔΑ¹²¹. Η νομολογία αυτή οδηγεί σε σοβαρή αμφισβήτηση της δυνατότητας της εισαγγελίας να εγγυάται με τρόπο αμερόληπτο την εποπτεία της αστυνομικής δράσης στο πλαίσιο αστυνομικής προανάκρισης. Από αυτή την οπτική γωνία, προτεραιότητα θα πρέπει ίσως να δοθεί στην εποπτεία της αστυνομικής δράσης διά μέσω ανεξάρτητων διοικητικών αρχών, λόγου χάρη με τη σύσταση Συνηγόρου του Πολίτη για την Αστυνομία¹²². Σημαντικό θα είναι εξίσου να διαπιστωθεί πόσο αποτελεσματική μπορεί να καταστεί στην πράξη η λειτου-

110. Βλ. J. Hodgson, ό.α., σελ. 150 επ.

111. Άρθρο 63-2 εδ. α' γαλλ. ΚΠΔ.

112. *ibid.*, εδ β'.

113. *ibid.*, εδ γ'.

114. Άρθρο 63 γαλλ. ΚΠΔ.

115. H. Leclerc, ό.α., σελ. 3. Βλ. επίσης Circulaire CRIM 00-13 F1 du 4 décembre 2000, présentant les dispositions de la loi du 15 juin 2000 renforçant la protection de la présomption d'innocence et les droits des victimes concernant la garde à vue et l'enquête de police judiciaire, § 1.2.

116. Βλ. J. Pradel, Les personnes suspectes ou poursuivies après la loi du 15 juin 2000. Évolution ou révolution?, ό.α., σελ. 1043.

117. Βλ. Rapport de la mission sur l'application de la loi du 15 juin 2000 relative au renforcement de la protection de la présomption d'innocence et des droits des victimes, juin 2001.

118. Βλ. Circulaire du 23 mai 2011 relative à l'application des dispositions relatives à la garde à vue de la loi no 2011-392 du 14 avril 2011 relative à la garde à vue.

119. *ibid.*

120. Άρθρο 243 παρ. 2 ΚΠΔ.

121. Βλ. Moulin κατά Γαλλίας, αίτηση ν. 37104/06, 23 Νοεμβρίου 2010.

122. Βλ. Συνήγορο του Πολίτη για την Αστυνομία προτείνει η Διεθνής Αμνηστία, Ελευθεροτυπία, 22 Δεκεμβρίου 2009.

γία του νεοσυσταθέντος Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη¹²³.

Πολύ πιο αποτελεσματική εγγύηση τήρησης της νομιμότητας κατά την αστυνομική προανάκριση θεωρούμε την οπτικοακουστική εγγραφή της εξέτασης του υπόπτου. Η θέσπιση του μέτρου αυτού στη Γαλλία υποστηρίχθηκε έντονα από την εισηγήτρια του νόμου για το τεκμήριο αθωότητας, καθηγήτρια *Christine Lazerges*¹²⁴. Ωστόσο, στην εξέλιξη αυτή είχαν εναντιωθεί σε τέτοιο βαθμό η αστυνομία και οι ανακριτές ώστε, μετά από πυρετώδεις διαβουλεύσεις κατά την ψήφιση του νόμου, θεσμοθετήθηκε τελικά υποχρέωση οπτικοακουστικής εγγραφής, αλλά μόνο για περιπτώσεις που αφορούσαν εγκληματικότητα ανηλίκων¹²⁵. Επρόκειτο στην ουσία για ένα δοκιμαστικό στάδιο εφαρμογής του μέτρου, αφού ρητά ορίζονταν στο νόμο ότι ένα έτος μετά την έναρξη εφαρμογής του η κυβέρνηση θα παρουσίαζε στο κοινοβούλιο έκθεση ως προς τα αποτελέσματά του με σκοπό να εξεταστεί η πιθανότητα γενικευμένης εφαρμογής στα εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου¹²⁶.

Τελικά χρειάστηκε να περάσουν αρκετά χρόνια έως ότου το γαλλικό δίκαιο προχωρήσει, με το νόμο της 5ης Μαρτίου 2007¹²⁷, στην κατεύθυνση μιας ευρύτερης εφαρμογής του συγκεκριμένου μέτρου¹²⁸. Μετά την ψήφιση του νόμου αυτού η οπτικοακουστική εγγραφή προβλέπονταν πλέον για όλα τα *κακουργήματα* του κοινού δικαίου, όχι όμως για *πλημμελήματα* και *παιίσματα*, ούτε επίσης για αξιόποινες πράξεις συμπεριλαμβανόμενες στην κατηγορία της οργανωμένης εγκληματικότητας ή αξιόποινες πράξεις σχετικές με την προσβολή του πολιτεύματος ή την προδοσία της χώρας¹²⁹. Η ρύθμιση αυτή παρέμεινε ως είχε και μετά το νόμο της 14ης Απριλίου 2011, έως τη στιγμή που το Συνταγματικό Συμβούλιο κατήγγειλε τις εξαιρέσεις που αφορούσαν την οργανωμένη εγκληματικότητα, τις προσβολές του πολιτεύματος και την προδοσία της χώρας¹³⁰. Το γεγονός πάντως ότι ακόμη και σήμερα το μέτρο αφορά μόνο κακουργήματα το αποφυλώνει από την προστατευτική λειτουργία που θα μπορούσε ιδεατά να επιτελέσει, καθώς έτσι διαφεύγει της εφαρμογής του η συντριπτική

πλειοψηφία των υποθέσεων που εξετάζονται στο πλαίσιο αστυνομικής προανάκρισης.

Δεδομένου του προβλήματος της αστυνομικής αυθαιρεσίας κατά την αστυνομική προανάκριση στη χώρα μας, η υιοθέτηση του μέτρου της οπτικοακουστικής εγγραφής πρέπει να εξεταστεί σοβαρά από το νομοθέτη, αφού βέβαια πρώτα ληφθεί υπόψη το οικονομικό κόστος εγκατάστασης, λειτουργίας και συντήρησης του απαραίτητου υλικοτεχνικού εξοπλισμού.

IV. Συμπερασματικές παρατηρήσεις και προτάσεις νομοθετικής μεταρρύθμισης

Αν εστιάσουμε στο *πνεύμα των διατάξεων* του γαλλικού δικαίου ως προς την αστυνομική προανάκριση και αφού πλέον έχουμε αφουγκραστεί τον παλμό αρχών του εξεταστικού συστήματος που εξακολουθούν ακόμη και σήμερα να διαμορφώνουν το χαρακτήρα της φάσης αυτής της προδικασίας στη Γαλλία, τότε εύκολα θα οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι το παράδειγμα του γαλλικού δικαίου σπερείται ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για το ελληνικό δίκαιο, στο πλαίσιο τουλάχιστον μιας προσπάθειας ενίσχυσης των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Άλλωστε, η αντίσταση που ασκήθηκε τουλάχιστον τα τελευταία είκοσι χρόνια στη Γαλλία στην αναγνώριση δικαιώματος παράστασης με συνήγορο, αλλά και οι περιορισμοί του δικαιώματος αυτού που ακόμη και σήμερα είναι σε ισχύ, δεν αφήνουν περιθώριο αμφιβολίας ως προς την επικρατούσα εκεί ιδιαίτερα συντηρητική αντίληψη σχετικά με τη θέση του συνηγούρου υπεράσπισης κατά την αστυνομική προανάκριση, αντίληψη που είναι σε αντιδιαστολή με την ελεύθερη και ακώλυτη επικοινωνία με συνήγορο και την παράσταση μετά αυτού που αποτελεί κεντρική αρχή του νομοθετικού πλαισίου που αφορά την αστυνομική προανάκριση στην Ελλάδα.

Αν, ωστόσο, στραφούμε στις *εγγυήσεις πρακτικής εφαρμογής* των υπερασπιστικών δικαιωμάτων που αφορούν την αστυνομική προανάκριση, τότε σίγουρα οι διατάξεις του γαλλικού δικαίου αποκτούν μεγάλη σημασία για τον Έλληνα νομοθέτη, ιδιαίτερα υπό το πρίσμα ενός ιδιαίτερα ανησυχητικού χάσματος μεταξύ θεωρίας και πράξης της αστυνομικής προανάκρισης στην Ελλάδα. Με γνώμονα λοιπόν τις προαναφερθείσες διατάξεις του γαλλικού ΚΠΔ, προκύπτει κατά την άποψή μας ανάγκη εξέτασης της δυνατότητας εισαγωγής στον ΚΠΔ διατάξεων που να κατοχυρώνουν τα εξής:

– Την ενημέρωση του υπόπτου που δεν ομιλεί την ελληνική γλώσσα ή είναι κωφάλαλος σχετικά με τα δικαιώματά του και άλλα στοιχεία της κράτησης, διά μέσω διερμηνέα ή ειδικού που γνωρίζει κάποια μέθοδο με την οποία να δύναται να επικοινωνήσει μαζί του.

– Την υποχρέωση γνωστοποίησης του δικαιώματος σιωπής.

– Το δικαίωμα του υπόπτου να επικοινωνεί με συγγενικά και άλλα πρόσωπα, ώστε να τους ενημερώνει ότι κρατείται από την αστυνομία, όπως και ενδεχομένως την πρόβλεψη προθεσμίας μέσα στην οποία να πρέπει να έχει δοθεί στον κατηγορούμενο η ευκαιρία να επικοινωνήσει με τα πρόσωπα αυτά.

– Το δικαίωμα του υπόπτου να ζητά τη διενέργεια ιατρικής εξέτασης.

123. Βλ. σχετικά Ν 3938/2011 για τη Σύσταση Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και άλλες διατάξεις.

124. Bl. C. Lazerges, Rapport no 2136 fait au nom de la Commission des lois constitutionnelles, de la législation et de l'administration générale de la République sur le projet de loi modifié par le Sénat renforçant la protection de la présomption d'innocence et les droits des victimes, enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 2 février 2000.

125. J. Pradel, Les personnes suspectes ou poursuivies après la loi du 15 juin 2000. Évolution ou révolution ?, ό.α., σελ. 1043.

126. Άρθρο 140 του νόμου για το τεκμήριο αθωότητας.

127. Loi no 2007-291 du 5 mars 2007 tendant à renforcer l'équilibre de la procédure pénale.

128. Βλ. S. Garde-Lebretton, L'enregistrement des interrogatoires: un rééquilibrage des forces pendant la garde à vue, AJ pénal 2007, σελ. 462.

129. Βλ. άρθρα 64-1 και 116-1 γαλλ. ΚΠΔ. Βλ. επίσης Crim. 2 décembre 2009, Bull. crim. no 201.

130. Conseil constitutionnel, Décision no 2012-228/229 QPC du 6 avril 2012.

– Τον υποχρεωτικό διορισμό συνηγόρου δωρεάν στον κατηγορούμενο.

– Την καθυστέρηση έναρξης της εξέτασης του κατηγορουμένου για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ώστε να διευκολύνεται η έγκαιρη άφιξη του συνηγόρου υπεράσπισης στο αστυνομικό τμήμα.

– Την οπτικοακουστική εγγραφή της εξέτασης του κατηγορουμένου.

Κάποια από τα δικαιώματα αυτά προβλέπονται επί του παρόντος στον «Κώδικα δεοντολογίας του αστυνομικού», αυτό όμως δεν αποτελεί επαρκή εγγύηση δεδομένου ότι τυχόν παραβίασή τους δεν επιτρέπει την ενεργοποίηση του συστήματος των δικονομικών ακυροτήτων. Η παραβίαση των αντίστοιχων διατάξεων του γαλλικού ΚΠΔ οδηγεί αυτομάτως σε κήρυξη δικονομικών ακυροτήτων.

Επίσης, η εφαρμογή κάποιων από τα δικαιώματα που αναφέρονται στην ανωτέρω λίστα, όπως ο αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου δωρεάν ή η οπτικοακουστική εγγραφή της εξέτασης του κατηγορουμένου, απαιτεί τη διάθεση σημαντικών οικονομικών πόρων, εξέλιξη πιθανώς ουτοπική με βάση τα οικονομικά δεδομένα που επικρατούν τη στιγμή αυτή στη χώρα μας. Από καθαρά οικονομική σκοπιά βέβαια, η *προληπτική προστασία* των δικαιω-

μάτων του υπόπτου –διά του διορισμού συνηγόρου ή διά της οπτικοακουστικής εγγραφής– μπορεί να εξοικονομήσει χρήματα τα οποία διαφορετικά διατίθενται για την εξασφάλιση *προστασίας ex post facto*, για παράδειγμα όταν διενεργείται πειθαρχικός έλεγχος ή όταν «χάνεται» χρόνος στο ακροατήριο για τη συζήτηση ακυροτήτων σχετικά με παραβιάσεις δικαιωμάτων που ενδεχομένως να είχαν αποτραπεί. Θα πρέπει επίσης να τίθεται το ερώτημα κατά πόσο η προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων μπορεί να αξιολογείται με βάση κριτήρια αμιγώς οικονομικά.

Πάντως στην κατεύθυνση εκσυγχρονιστικών προσπαθειών που να μπορούν να βγάλουν τη χώρα μας από το τέλμα στο οποίο έχει περιέλθει, θα πρέπει να καταβάλλεται κάθε προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών που περιβάλλουν τις σχέσεις του κράτους με τον πολίτη, πόσο μάλλον όταν διακυβεύονται θεμελιώδη δικαιώματα του τελευταίου. Εξίσου σημαντικό θα είναι να υπάρχει συνεχής και ειλικρινής διάλογος με τη διεθνή κοινότητα, ώστε να αποφευχθούν οι δυσάρεστες συνέπειες της δημιουργίας ενός εθνοκεντρικού δικαίου απομονωμένου από τις εξελίξεις στο πεδίο του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό κινήθηκε και η παρούσα μελέτη, με διπλό σκοπό να φωτίσει κενά του θεσμού της αστυνομικής προανάκρισης και να προτείνει πιθανές λύσεις.

